

nek – egyben az olvasó elemi segítésének – bármely szakkönyvben a mutató meglétét, mit várjunk a kommerciális kiadóktól?

Végül néhány megjegyzés a tipográfáról. Napjaink rendkívül vegyes színvonalú külalakkal megjelenő magyar szakkönyvtermésében kellemes kézbe venni ezt a csinos és ízléssel kivitelezett puha kötésű könyvet. (A tipográfiát Kőből Vera tervezte; nyomdai előkészítést: graphoman, a kottapéldák zöme a Kottamester Bt. munkája, a könyvet a CP Stúdió nyomta.) Azonban a puding próbája az evés.

A legfontosabbal kezdve: sokak szemében ugyan érdem, hogy szövegszerkesztőkkel, félprofizmussal teli világunkban végre egy olyan szakkönyvet olvashatnak, amely nem a Times család (vagy ahhoz közeli betűkészlet) grafikai képével jelenik meg, tehát frissítően más, elegáns. Mellesleg talán még az is oka lehetett a betűfajta megválasztásának, hogy ezzel a készlettel a betűméret kicsinyítése nélkül sok szöveg tömöríthető egy sorba, a kötet karcsúbb lesz, megvalósíthatók a szerzők sokhasábos táblázatai. Olvasóként ezt az anti-Times törekvést én mégsem pártolom. Egyórányi olvasás után – ebben a tükörméretben és sorsűrűségben, a filigrán betűrajz következtében szürkének ható nyomással – a kötet betűitől már káprázik a szemem, jóllehet ez szakkönyv, nem hetilap, amibe elég bele-beleolvasgatnunk. Azután aránytalanul kicsi a margó, amire éppen ilyen kötetben egyikünk-másikunk jegyzetelni szokott. Modoros, igazán nem tudományos könyvbe illő a lapalji jegyzetekre utaló számok félkövér szedése. (Végtére nem a jegyzet felől indulva szeretnénk gyorsan visszakeresni, hol van a szövegben a lábjegyzetre utaló szám, hanem a főszövegből ugrik le a szem a lapalji jegyzetre.) Egyébként is sok a „bold” szedésű kiemelés. Több a bekeretezett ábra, mint indokolt; továbbá egy zenetudományi kötetben abszolút stílusidegen a szürkített háttér mint kiemelés és a lábjegyzeteket elhatároló vastag szürke lénia. (A „bokszosítás”, a „shading” tipikus szövegszerkesztő kínálta játék, helyénvaló mondjuk egy színes folyóiratban, de nem tudományos prózában.) A formaszervezet-ábrák egy része groteszkül nagy betűkkel halmozott (lásd pl. a 102., 145. oldalt). A kottapéldák – már ha az ember hozzászokik azokhoz a beosztás- és aránybeli ügyetlenségekhez, amelyeket a kotta-szövegszerkesztő programok ma még (vagy legalábbis nálunk) többnyire elkerülhetetlenné tesznek (ámbar valóban nem lehet ezeken úrrá lenni? vagy az-e a baj, hogy nem igazi profi kottagrafikus az, aki a szoftvert kezeli?) – aránylag kellemesen olvashatók. A kotta azonban lehetne sűrűbb, mindenesetre egyenletesebben sűrű, esetleg kisebb is, főként pedig el kellene dönteni, hogy ha nem centralizált, hanem balra zárt a kották tördelése, hol kezdődik a „balra” (lásd pl. a 16. oldalon a kottapélda-számmozást).

Mindezzel azonban csupán azt szeretném mondani: bár a könyv csinos és érdekes megjelenésű, nem kellene a tudós társaság tipográfiai etalonjának tekinteni, amit a további kötetek változtatás nélkül folytassanak.

Somfai László

EGY HŐSKOR LEGVÉGÉN?

Lazar Berman 1956 októberében készült budapesti felvételei

Liszt Ferenc: Études d'exécution transcendante. No. 11 „Harmonies du soir”
Harmonies poétiques et religieuses. No. 7
Funérailles
Rhapsodie hongroise No. 9 (Pesther Karneval)
Études d'exécution transcendante No. 8
 „Wilde Jagd”
Rhapsodie espagnole
Sergei Prokofjev: Toccata, Op. 7
I. zongoraverseny, Op. 10
Lazar Berman – zongora
Magyar Állami Hangversenyzenekar –
vezényel Kőrodi András
Hungaroton Classic HCD 31 685

Közhelyszámba mennek manapság a nagy hanglemezgyártó és -kiadó vállalatok csődjét prognosztizáló szólamok. Való igaz: az etalonértékű felvételeket és érdekes, felkavaró variánsokat egyaránt tartalmazó lemezgyűj-

teményekbe hovatovább nemigen „fér be” egy-egy új produkció, amely nem hat a reveláció erejével, csupán kicsit más, mint a többi, tiz olvasatból összegyúrt tizenegyedik érzetet keltve. Aki Furtwängler, Toscanini, Kleiber, Klemperer előadásában élvezheti Beethoven szimfóniáit, ugyan minek gyarapítaná gyűjteményét olyan felvétellel, amely élményt nem ad, legfeljebb a hangzás minősége teszi ideig-óráig életképesé? A vállalatok eladási statisztikái riasztó képet mutatnak a világsztárok vagy propagandacélzattal azzá kikiáltott művészek előadói teljesítményeinek a közönség általi valós megítéléséről. Nem is csoda; a középszer olyan mértékben tombol, hogy a befogadó rétegben, a fogyasztók táborában magától értetődő természetességgel alakult ki egyfajta védekezési mechanizmus, immunrendszer. Ahogyan az újságolvasónak egyszer csak kezd elege lenni a naponta rázúduló hirdömpingből, információáradatból, úgy zárul be lassan az emberek füle – no meg nem utolsósorban a pénztárcája – az új és még újabb kínálat előtt, amibe úton-útfélen beleütközik. Igazi minőségi felügyelet hiányában a technika jelenlegi állásán bármi előfordulhat: az üzletek polcaira bizony igen könnyedén kerülhet olyan „művész” felvétel is, akit akár még tíz-egynéhány évvel ezelőtt a stúdiók közelébe sem engedtek volna. Ha ehhez hozzászámítjuk a komolyzenét kedvelők számának rohamos csökkenését, a szociális helyzet érezhető romlását, az értékválságot, amely elsőnek mindig a kultúra területére tör be, nem nehéz megjósolni, hogy az igazán nagy bajok csak ezután következnek. Ami eddig történt, gyöngéd figyelmeztetés csupán.

Azok az új kiadványok, amelyek színvonaluknál, érdekességüknél fogva még számíthatnak valamelyes vásárlói bázisra, nem egyebek tüneti kezelésnél, magán a betegségen aligha segíthetnek. És mégis hihetetlenül fontosak. Mert legalább néhány pillanatra visszaadhatják életkedvünket, felerősíthetik eltompult öntudatunkat, gondolkodásra készíthetnek. Ilyen a Hungaroton Classic egyik legújabb, Lazar Berman 1956 októberében Budapesten készült felvételeit közreadó CD-je. A valamivel korábban megrendezett, meglehetősen nagy vihart kavarázó Liszt-verseny III. helyeztjét mai füllel hallgatva

nehezen tudjuk elképzelni, hogyan nyújthattak ezen a versenyen mindjárt harmán is jobb teljesítményt. A tény azonban tény marad: az emlékezetes viadal I. díját Lev Vlaszenko, a II. díjat megosztva Bächer Mihály és Liu Si Kun kapta. Viszont az is tény, hogy valódi, nemzetközi mértékkel mérve is jelentős szolista karriert egyedül Berman tudott befutni kollégái közül, s lehetünk a gyanúperrel: vélhetőleg nem csupán keleti szomszédunk, a valamikori Szovjetunió politikájának enyhülése, fokozatos liberalizálódása vagy a későbbiekben a szülőföldjét elhagyó művész saját zeneiségétől független mitosszá válása miatt. A lemezen olyan zongorajátékot hallhatunk, amely több mint figyelemre méltó. Szinte érthetetlen, hogy a lemez anyagának túlnyomó része miért nem vált korábban publikussá; a politikai ellenkezés csaknem kizárt, hiszen a Prokofjev-darabok – a VIII. SZONÁTA előadásával kiegészítve – egy ideig hozzáférhetőek voltak az LP-korszakban (Hungaroton SHLX 90 048). A merészség, ahogy annak idején Berman majd’ minden, a lemezen hallható darabhoz nyúlt, ma már fehérholló-számba megy. A stúdiómunka világa azóta új művésztípust nevelt ki: az analitikus, a véglegességet megcélzó, az örökkévalósággal folyton-folyvást kokettálni próbáló előadót, aki nem kockáztathat s természetesen nem is kockáztat feleslegesen, ám közben észre sem veszi, hogy bizonyos művek mellett éppen e kétségkívül tiszteletre méltó attitűd miatt rohan el, még arra sem érve rá, hogy legalább egy kicsit – úgy mond – lefékezzen, körülnézzen, szemlélődjön.¹ Az „isteni felelőtlenség”, a teremő könnyedség, a remekműveket vagy mindenkor érvényes produkciókat valamikor csak úgy ontó nonchalance – úgy tűnik – végérvényesen a múlté. Igen nagy egyéniségnek kell lennie annak, aki manapság kesztyűt dobhat a jócskán megváltozott igényeknek, az értelmetlenül fáradságos munkák verejtékétől szagló összkiadásokat kicsikaró steril generálízlesnek; aki mer még egyáltalán engedni bizonyos pillanatok csábításának, bizván elsősorban önmagában, mint a művet újjáéleszteni képes médiumban.² Tagadhatatlan, hogy minden nagyvonalú alapállásnál „becsúznak” bizonyos hibák, amelyek elkerülhetetlenek, ha a darabot a maga egészében, felülről tekintjük

át. De nem százszor értékesebb az egységre irányuló kohézió, mint a tökéletesség? Ki akadna fenn a WILDE JAGD vagy a SPANYOL RAPSZÓDIA kisebb melléfogásain, amikor ilyen formátumú olvasat részese lehet? Kinek jutna eszébe, hogy a magyaros(abb) hangvételt számon kérje a PESTI KARNEVÁL ilyen elementáris erejű előadása hallatán? Fair lenne górcső alá venni az aprótechnikát, Bermannak az átlagosnál – pontosabban inkább saját kezének erejéhez képest – viszonylag gyengébb ujjait, amikor egyébként igazi liszti oroszlánmancsokat érzünk a billentyűkre nehezeden? Meglehet, az idő kikezdte az ESTI HARMÓNIAK vagy a FUNÉRAILLES Berman elénk tárta képét. De ezeken is hallatszik a hit, a „csakis így lehet” nagyképűnek tetsző, ám valójában a kompozíciók iránti alázat diktálta művészi becsület által hitelesített hozzáállása. Lehet persze, hogy a korabeli hangtechnika nagy vonalakban képes csak felidézni Berman egyedülálló zongorázását, annak részleteit, a pedálozás jószerivel mérhetetlen finomságait, a zongora legfelső regiszterének felhangösszecsengéseit. A szikárabb Prokofjev-művek valamivel jobban járnak, bár a DESZ-DÚR ZONGORAVERSENY második tétele feltételezhetően nem a felvételt viszonylagos szárazsága miatt van híján bizonyos költőiségnek.

A kiadvány külsősége majdnem megfelel a mai igényeknek. Az egyszerű lemezhallgató valószínűleg szívesen olvasna a kísérfüzetben többet – mint semmit – a művekről vagy az előadóról. Az igényesebbek nyilván zokon veszik, hogy a műsor nem egészen korrekt a címek, opusszámok tekintetében, mint ahogy a pontos helyszíneket sem tünteti fel, de még azt sem, hogy a felvételek egy része mechanikus hanghordozón valamikor megjelent. Ám ezek olyan apróságok, amelyek felett szívesen elsiklik, akit elsősorban és csakis az előadás minősége érdekel. Berman játéka mögött olyan rátermettség áll, az általa megvalósított eredmények olyan színvonalat képviselnek, hogy ezek után ha valakinek, neki biztosan jogában áll, hogy a mai Liszt-versenyek résztvevőiről, egyáltalán a mai Liszt-„Spieler”-ekről bátran s hitelt érdemlően fejthesse ki – fülünknek nem mindig legkellemesebben hangzó – véleményét.

Konklúzió tekintetében mi is tulajdonképpen a recensens fő kötelessége? Az abszolút mércét mindenek elé véve, úgymond „elhelyezni” a bírálat tárgyát az általános értékrendben, vagy egyszerűen számot adni benyomásairól? Függetlenítheti-e magát teljes mértékben a produkcióhoz közvetlenül vagy közvetetten kapcsolódó emlékektől, vagy erre voltaképpen nincs is szükség – hiszen pontosan ezek miatt válik egy-egy produkció egyedivé, visszahozhatatlanná, örökre emlékezetessé? Nyilvánvaló, hogy ez is, az is lehetetlen. Legalább annyira neveltséges lenne a „Cziffrán innen, Horowitzon túl” szigorúan vett doktriner szempontjainak érzékeltetése, mint mondjuk felállítani egy tisztán érzelmi alapon álló hipotézist arra nézve, hogy 1956. októberi tartózkodása alkalmával Berman esetleg megérezte s inspiráló tényezőként élte meg a magyar forradalom előszelét (saját kezűleg irt tasakszövegében szerencsére ő maga ezt jó előre megcáfolja). A művész későbbi produkcióival való összevetés sem állja meg a helyét, hiszen a felvételek egyben kor- és állapotdokumentumok: reprezentálják egyrészt a fénykorában lévő orosz iskola vívmányait, másrészt azt az érárt, amelyben még kitapintható a liszti örökség minden pozitív és negatív jellemzőjével egyaránt. A végét élő hőskor erejét, a betemetődni látszó ősforrás ízét érezzük bennük, de másfelől a tőlük való feltartóztathatatlanul gyors távoldást is. Bizonyos értelemben tehát felmérhetetlen fontosságú üzenet ez a lemez: elaggott, lassanként kimúló évszázadunk küldi az újnak, a művészetek iránt egyelőre nem valami fogékony suhancnak.

Jegyzetek

1. Igazságtalanság lenne megfedkezni a nagy elődök úttörő jelentőségű munkájáról. A „pepecselő stúdióművész” gyakorlatilag a hangrögzítés feltalálása óta jelen van, ám ahhoz, hogy ez a (fajta) munka az őt megillető művészi rangra emelkedjen, egy Backhausnak vagy egy Rachmaninovnak – később egy Lipattinak – kellett jönnie. Ezeket a művészeket nyilván nem analitikus hajlamaik predesztinálták

a stúdiómunkára. Megkockáztatható a kijelentés, mely szerint Lipatti lemezfelvételei színvonal tekintetében koncertprodukciói felett állnak.

2. Természetesen csak akkor, ha merész, és szabadságát nem gátolják holmi prekonceptiók. Glenn Gould felvételi oeuvre-je, egész művészi habitusa bizonyítja, hogy a véglegesség, a „márványba vésettség” nem idézhető elő mesterségesen. Remekművi

produkciók megszületéséhez annyi komponens egyidejű pozitív jelenlétére van szükség, hogy csaknem lehetetlen azokat előre beprogramozni. Ilyenformán minden örök érvényű művészi tett „objet trouvé”, vagyis végső soron a véletlen ajándéka, amely a legnagyobb meglepetést alkalmasint annak okozza, aki előidézte.

Kocsis Zoltán

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Alap, a Soros-alapítvány és a József Attila-alapítvány támogatásával jelenik meg